

УДК 261.6:271

Смоліна Ольга Олегівна
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри гуманітарних
і соціальних наук Технологічного інституту
Східноукраїнського національного університету
ім. Володимира Даля (м. Северодонецьк)
e-mail: obrazos@yandex.ru

МОНАСТІР ТА ІНТЕРНЕТ: ДО ПРОБЛЕМИ НОВАТОРСТВА В КУЛЬТУРІ ПРАВОСЛАВНОГО ЧЕРНЕЦТВА

У статті на прикладі інтернету розглянуті шляхи включення сучасних соціокультурних реалій у контекст культури православного чернецтва (що розуміється як органічне співвідношення двох її типів – чернечої і монастирської культур). Визначено, що для чернечої культури інтернет виступає фактором небезпечним і таким, що розбещує. Для монастирської культури, навпаки, органічним є використання з метою християнської місії цього ресурсу, що розширює аудиторію і нові можливості.

Ключові слова: інтернет, культура чернецтва, монастирська культура, чернеча культура.

Смолина Ольга Олеговна, кандидат искусствоведения, доцент, доцент кафедры гуманитарных и социальных наук Технологического института Восточноукраинского национального университета им. Владимира Даля (г. Северодонецк)

Монастырь и интернет: к проблеме новаторства в культуре православного монашества

В статье на примере интернета рассмотрены пути включения современных социокультурных реалий в контекст культуры православного монашества (понимаемой как органичное соотношение двух ее типов – монашеской и монастырской культур). Определено, что для монашеской культуры интернет выступает разлагающим и опасным фактором. Для монастырской культуры, напротив, органичным есть использование в целях христианской миссии этого ресурса, формирующего более широкую аудиторию и новые возможности.

Ключевые слова: интернет, культура монашества, монастырская культура, монашеская культура.

Smolina Olga, PhD in Arts, associate professor the humanities and social sciences chair the Technological institute (Severodonetsk) of Volodymyr Dahl East Ukrainian national university

Monastery and the Internet: the problem of innovation in the culture of Orthodox monasticism

The scientific relevance of researching of the culture of Orthodox monasticism is connected with the influence of religion (both modernistic and traditional forms of it) on the formation of a new picture of the world. It is known that the basic settings of the culture of Orthodox monasticism are not identical to the installation of modern secular culture. However, the Institute of Orthodox monastery does not disappear, but is gaining an impulse to revive. In this regard, there is a need to investigate the ways of integrating of modern social and cultural realities in the context of the culture of Orthodox monasticism (particularly, the example of the phenomenon of the Internet and virtual reality), that is the purpose of this article. Such an approach has not yet found the consideration of modern cultural studies.

The relations of the culture of Orthodox monasticism with the different types of innovations are complex and dialectical. On the one hand, the very emergence of Christianity gave rise to a number of fundamentally new phenomena in the sphere of culture. On the other hand, the concept of a "culture of monasticism" much more familiar combined with the words "tradition", "conservative" than the concept of "innovation". This complexity is solved by the introduction of concepts "monastic culture" and "monastery culture".

Since its inception, the culture of Orthodox monasticism is represented in its two "faces", traditionally denoted as an eremite life and a cenobitic one. At the same time, the differences between these types are not only different forms of monastic life, but penetrate into the deeper layers of attitude. This allows us to substantiate the existence in the culture of Orthodox monasticism its two types – "monastery culture" (socially-oriented, active monasticism) and "monastic culture" (a contemplative monastic direction).

The monastic culture acts as a type of culture, highly closed from innovation. The practice of prayer passed the test of time and is related to the deep structure of the human person. However, there is a place for individual specifics passing prayer feat, so and for a certain degree of innovation. In the area of monastery culture innovations have the nature of the searching for the new ways of service to others, for interacting with the world.

Among the innovations there is the presence of the monasteries in the Internet space. This presence is quite diverse. However, the attitude to the Internet and the phenomenon of virtual reality in the church community and among a number of scientists is ambiguous. Here you can trace the presence of three points of view. S.S. Horuzhy, for example, believes that virtual reality does not appear as a stand-alone kind of being, but as flickering existence.

Some church leaders do not accept the expression "virtual reality", considering that the task of the Church is to testify the world about the only and the most real reality which is the existence of God, any removal of which is fatal to humans. The frequent finding in social network does not allow at the same time to be true to practice of the ancient ascetics, bequeath to be terse collected, remain in his cell and leave the monastery only when it is absolutely necessary.

From the point of view of the Orthodox monasticism, it is unacceptable committing online-confessions and other religious rites on the web. Patriarch Kirill also considers the Internet as a great temptation.

An interesting fact today is the emergence of a number of terms that emerged from the "intersection" of monastic practices and realities of the information society. Such, for example, are "mediaasceticism", "informational abstinence", "theology of communication" and others. They reflect the desire of the people to control their presence in the Internet space.

The "Centrist" position on the compatibility of the virtual and religious factor of modern life takes A. N. Krylov, assuming that the virtual identity is able to some extent to replace and displace religious identity, but at the same time to maintain and strengthen it.

There is a view (for example, of abbot Peter (Meshcherinov)) that the work on the Internet is quite consistent with the monastic vocation.

Thus, in the context of detecting the presence in the culture of monasticism its two types – "monastic" and "monastery" cultures, it seems justified that for the monastic culture the Internet, of course, acts as a corrupting and dangerous factor. For the monastic culture, by contrast, it is an organic using for the Christian mission this resource, which is giving a wider audience and new opportunities. For the monastic culture innovation, first of all, is the process of creation of a new identity, its "birth". For the monastic culture innovation is a new approach in the field of social service, new channels of the rescue mission.

In the culture of Orthodox monasticism in the recognition of the Christian dogma is observed the unity, and in their implementation, living in harmony with the tenets is freedom of search.

Keywords: internet, culture monasticism, monastic culture, monastery culture.

Наукова актуальність дослідження культури православного чернецтва пов'язана зі зміною ролі й місця релігії в умовах сучасної культурної ситуації "після Нового часу", впливом релігії (як модерністських, так і традиційних її напрямів) на формування нової картини світу.

Культура православного чернецтва є одним з небагатьох немусеефікованих проявів традиційної християнської культури в суспільстві XXI століття. Водночас не викликає сумнівів та обставина, що засади культури православного чернецтва далеко не ідентичні засадам сучасної світської, секулярної, "постхристиянської" культури. Однак інститут православного монастиря не тільки не зникає, а й одержує певний імпульс до відродження. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження механізмів і шляхів включення сучасних соціокультурних реалій і новацій у контекст культури православного чернецтва, що і є метою статті.

Необхідно зазначити, що така постановка питання поки що не знаходила розгляду в сучасних культурологічних дослідженнях. Автори переважно зосереджені на аналізі типів місіонерської і соціальної роботи монастирів у різні часові періоди, їх внеску в розвиток національної культури [3; 4; 15]. Низка дослідників роблять спроби розмежувати так звані "прогресивні", "новаторські" та "реакційні", "консервативні", "традиційні" православні монастирі [4; 17], що порушує питання про ступінь погодженості таких визначень із самим поняттям "православний монастир".

Питання місця інноваційної діяльності в культурі православного чернецтва вже досліджувалося автором в одній з попередніх статей [10]. Завдання пропонованої статті – розглянути місце і ставлення в культурі православного чернецтва до таких впливових явищ сучасного життя як інтернет і віртуальна реальність.

Ставлення культури православного чернецтва до новацій різного типу є складним і діалектичним. З одного боку, саме виникнення християнства викликало до життя низку принципово нових явищ у світогляді, моралі, філософії, психології, мистецтві та інших сферах людського життя і культури. Воно змінило саме сприйняття поняття "новий". За словами С. С. Аверинцева, "Для традиційної релігійності слово "новий" могло бути наділене тільки негативним змістом. <...> Молоде християнство ввело слово "новий" у позначення свого "завіту" і свого "Писання", вклавши в це слово свої вищі надії, забарвлені пафосом есхатологічного історизму" [1, 270].

Утім, за зауваженням О. Шмемана, поняття "новий" у православ'ї має свою специфіку. Воно означає не онтологічну новизну, а перетворення, виправлення: "визначення нове – нове життя, нова тварина – має на увазі не онтологічну новизну, не виникнення "істоти", якої не було колись, але покутуване, оновлене й перетворене відношення між єдино "субстанціональними" істотами – Богом і Його створінням" [16, 209]. З іншого боку, через стародавність явища чернецтва, поняття "культура чернецтва" набагато більш звично поєднується зі словами "традиційність", "ортодоксія", "консерватизм", аніж із поняттям "новаторство". Ця діалектичність вирішується введенням концептів "чернечої культури" і "монастирської культури".

Із часу свого виникнення (кінець III – початок IV століття) культура православного чернецтва існує у своїх двох "образах", які традиційно позначаються як анахоретство і кіновія, споглядальне чернецтво й діяльне чернецтво. Водночас є всі підстави стверджувати, що відмінності між цими типами є не тільки різними формами організації чернечого життя, а й проникають у глибокі шари світосприймання, взаємин між світом і людиною. Ця обставина дозволяє обґрунтувати наявність у

культури православного чернецтва двох її типів – "монастирської культури" (соціально-орієнтоване, діяльне чернецтво) і "чернечої культури" (споглядальний напрям у чернецтві) [11].

Чернеча культура виступає як високого рівня закритий для нововведень тип культури. Молитовна практика, її багатоступінчастий характер пройшли перевірку часом і пов'язані не із зовнішніми обставинами, а з глибинною структурою людської особистості. Однак і тут є місце для індивідуальної специфіки проходження молитовного подвигу, а значить – і для певного ступеня змін, новацій. Так, цікавим фактом є допустимість новацій у певних межах навіть у такій важливій складовій чернечої культури, як Ісусова молитва. Вона може бути більш-менш короткою, наприклад: "Господи, Ісусе Христе, Сине Божий, помилуй мя, грішного", або "Господи, Ісусе Христе, Сине Божий, помилуй мя", або "Ісусе, Сине Божий, помилуй мя", або "Господи, Ісусе Христе, помилуй мя", і, нарешті, найкоротший варіант, "Господи, помилуй" [9, 100]. Її текстуальна тривалість обирається індивідуально, залежно від духовних сил і здатностей ченця.

Відгуком на світську соціальну дійсність є й деякі нові монастирські літургичні традиції. Наприклад, традиція нічних літургій у присутності прочан у новорічну ніч із 31 грудня на 1 січня, яка народилася в Стрітенському монастирі (м. Москва). Відомо, що у зв'язку з різницею в 13 днів між григоріанським (прийнятим у сучасній світській культурі) і юліанським (прийнятим у ряді Помісних Православних Церков) календарями новорічне свято постійно припадає на час православного Різдвеновського посту. Відтак нічна літургія є гідною для віруючої людини альтернативою гучному застіллю, несумісному з часом посту.

У сфері ж монастирської культури новації мають здебільшого характер зовнішніх змін, пошуку й пропозиції нових шляхів служіння ближньому (який розуміється широко, як людина світської культури), взаємодії зі світом.

Сучасні монастирі не тільки продовжують вікові традиції влаштування притулків, богаділень, аптек, виховних будинків для сиріт та ін., а й знаходять нові способи взаємодії монастиря і світу. Наприклад, при Київському Свято-Іонинському монастирі на базі працюючих тут майстерень іконної, ювелірної і швальні організоване навчання підлітків навичкам декоративного розпису та столярної справи. Крім того, у монастирі працює комп'ютерний клас, де діти освоюють прийоми комп'ютерної верстки та цифрової графіки [13, 297].

Численними є видавництва при православних обителях, серед них: видавничий відділ Київського Свято-Троїцького Іонинського монастиря, видавництво Московського Стрітенського монастиря, видавництво "Данилівський благовісник" Московського Данилова монастиря, видавництво Свято-Троїцької Сергієвої лаври, видавництво Московського подвір'я Російського на Афоні Свято-Пантелеймонова монастиря, видавничий відділ Свято-Введенської Оптиної пустелі та багато інших.

Серед новацій також освоєння монастирями інтернет-простору. Присутність культури чернецтва в інтернет-просторі є досить різноманітною. Крім сайтів найбільших монастирів, існують інформаційні сайти про чернецтво як явище, електронні бібліотеки аскетичної літератури, аналітичні матеріали сучасних теологів із чернечого середовища, що мають вплив на суспільну думку, монастирська публіцистика та ін.

Самі сайти тих або інших монастирів також достатньо інформативні. Тут представлена ознайомлювальна інформація про монастир (його історія, відеоряд, адреса, інформація для прочан, розклад служб, престольні свята, контакти та ін.), новини, фоторяд минулих помітних подій, електронна бібліотека (біблійні тексти, акафісти, молитви, аскетична література, проповіді та ін.), фонотека пісень монастирського хору, інформація про паломницькі тури. Можуть також бути присутніми дані для збору пожертвувань і рубрика "Питання священикові". Інтернет-простір у цьому випадку розцінюється чернецтвом як один із сучасних каналів місіонерської роботи серед населення, чий стиль спілкування обумовлений новими реаліями інформаційного суспільства.

Водночас ставлення до інтернету і до самого явища віртуальної реальності в церковному середовищі та серед деяких близьких до неї вчених є неоднозначним [2; 7; 12]. Йдеться не тільки про небезпечну й шкідливу для духовного здоров'я (і не тільки духовного здоров'я ченця) інформацію, яка міститься в мережі. С. С. Хоружий, наприклад, вважає, що віртуальна реальність виступає не як автономний рід буття, а як "недо-рід буття". Їй властиве часткове, недовтілене існування, таке, що мерехтить. У віртуальному світі немає творчості нових форм [14, 41-43].

Поряд із цим, "віртуальні практики в той самий час є максимально доступними: вони не вимагають граничних внутрішніх зусиль і суворої школи, як духовні практики <...>. Вони мають інерцію, що затягує силою: порівняно з ними, режими актуальної реальності є більш різкими та напруженими, і віртуальна людина прагне затягти перебування у віртуальній реальності, повертаючись до актуального неохоче" [14, 56].

Прогнозуючи подальший розвиток ситуації, С. С. Хоружий пише: "Людина буде здійснювати повернення з віртуальної реальності в актуальну все важче, що з неминучістю буде призводити до

дегенерації актуальної реальності. Дегенерація буде наближенням актуальної реальності до віртуальної – убуванням формотворчої та життєбудівної енергії, зниканням зв'язків і поступовою перевагою розкладницьких процесів" [14, 57].

Деякі церковні ієрархи не сприймають виразів "віртуальний світ", "віртуальна реальність", вважаючи, що завдання Церкви – свідчити світові про єдину й найреальнішу реальність – існування Бога, будь-яке віддалення від якого є згубним для людини [6, 33]. Інші носії культури чернецтва задаються риторичним питанням, наскільки сучасний чернець, який має сотні "друзів" у Facebook, активно веде свій Живий Журнал (ЖЖ), бере участь у блогах, чатах тощо, залишається вірний закликам і практиці прадавніх подвижників, що заповіли бути небагатослівним, зібраним, "трезвітися", перебувати у своїй келії й виходити з монастиря лише за гострої потреби.

Крім того, з погляду православного чернецтва, є зовсім неприйнятним здійснення online-сповідей і деяких інших релігійних обрядів і ритуалів у мережі, що практикується рядом християнських церков протестантського напрямку та інших церковних організацій.

Цікавим фактом сьогодні є поява низки термінів, що виникли на перетині реалій чернечих практик та інформаційного суспільства. Такими, наприклад, є "медіаскетизм", "інформаційний піст", "богослов'я комунікації", "літургійність як новий тренд" та ін. Вони відображають бажання частини людей поставити під контроль своє перебування в інтернет-просторі. Медіаскетика, наприклад, "це спосіб життя, що характеризується розумінням новітніх засобів комунікації та їх розумним використанням. Мета медіаскетики – навчитися усвідомлено існувати у світі сучасних технологій, медіа та реклами" [12].

Свого роду "центристську" позицію з питання сумісності віртуального й релігійного факторів життя сучасної людини займає О. М. Крилов. Дослідник вважає, що віртуальна ідентичність здатна тією чи іншою мірою замінити й витіснити релігійну ідентичність, але водночас – супроводжувати й підсилювати її. Релігійна ідентичність буде у цьому випадку включати тільки індивідуальну ідентичність користувача інтернету, оскільки виступає в деякій конкуренції до соціальної релігійної ідентичності, що здобувається, у тому числі за допомогою належності до церковного приходу й реальних церковних традицій. Незважаючи на те, що активність релігійних організацій, особливо релігійних фундаменталістів в інтернеті збільшується, віртуальна релігія ще не створена, також малоімовірним є створення повноцінної віртуальної церкви [5, 215].

Існує й думка, що робота в інтернеті цілком узгоджується із чернечим покликанням. Ігумен Петро (Мещерінов) вважає: "Якщо чернець уже є, так би мовити, "устояним", то робота в Мережі – якраз і є суто чернече заняття: не потрібно нікуди ходити, все – в келії, є і час подумати над матеріалами тощо" [6, 53].

Отже, питання сумісності чернечого способу життя й нового явища віртуальної реальності розглядається Церквою в тому ж руслі, що й інші засоби комунікації і явища життя. Можливість, допустимість і ефективність їх використання залежить від цілей роботи й здатності ченця до самоконтролю. Водночас Патріарх Кирило вважає інтернет великою спокусою. На його думку, чернець, що виходить зі свого мобільного телефону в інтернет, повинен задуматися про зміст і мету свого знаходження в монастирі. Священиків же першоієрарх РПЦ закликає, навпаки, активніше використовувати інтернет для місіонерської роботи [8].

Відтак, у контексті виявленої наявності в культурі чернецтва двох її типів – "чернечої" культури і "монастирської" культури – уявляється цілком виправданим зазначити наступне. Для чернечої культури інтернет, безумовно, є небезпечним фактором і таким, що розбещує. Для монастирської культури, навпаки, органічним є використання з метою християнської місії цього ресурсу, який дає широку аудиторію та нові можливості. Тому можна зробити висновок, що культура чернецтва постійно знаходить адекватні відповіді на виклики часу. Так, у період свого існування в античному світі, з його розвинутою філософією й понятійним категоріальним апаратом, вона зосередилася на створенні літературних творів морально-педагогічного характеру. Епоха гонінь породила апологетичну літературу. Виникнення ересей викликало відточування богословських канонів і формулювання засад православ'я – догматів. Наявність у сучасній культурі нових реалій також знаходить своє місце й застосування в культурі православного чернецтва, не призводячи до її відмови від своїх базових настанов і догматів.

Новаторство в культурі православного чернецтва обмежене уявленням про єдину для всіх структуру людської особистості (природної та протиприродної) і єдиного (бажаного й небажаного) образу майбутнього. Проте у культурі чернецтва можна виокремити зовнішній і внутрішній рівні новаторської діяльності, що узгоджується з концепціями чернечої і монастирської культур. Для чернечої культури новаторство це насамперед процес творчості нової особистості, її "народження". Для монастирської культури новаторство – це нові підходи в сфері соціального служіння, нові русла місії спасіння. У культурі православного чернецтва у сприйнятті християнських догматів спостерігається єдність, а в їхній реалізації, житті згідно з догматами – свобода пошуку.

Література

1. Аверинцев С. С. Порядок космоса и порядок истории в мировоззрении раннего средневековья (Общие замечания) / С. С. Аверинцев // *Античность и Византия* / Ред. Л. А. Фрейберг. – М.: Наука, 1975. – С. 266-285.
2. Адриан (Пашин). Компьютерные технологии и духовная жизнь. [Электронный ресурс] / Адриан (Пашин), игумен. – 01.12.2011. – Режим доступа: <http://www.bogoslov.ru/text/2280956.html>.
3. Кириченко О. В. Женское православное подвижничество в России (XIX середина XX в.): автореф. дисс. на соискание уч. степени д. исторических наук: спец. 07. 00. 07 "этнография, этнология, антропология" / Олег Викторович Кириченко – М., 2011. – 38 с.
4. Климов В. В. Українські православні монастирі та чернецтво: Позиція в національній історії: [монографія] / В. В. Климов. – К.: Інститут філософії НАН України, 2008. – 883 с.
5. Крылов А. Н. Религиозная идентичность. Индивидуальное и коллективное самосознание в постиндустриальном пространстве / А. Н. Крылов. – М.: Икар, 2012. – 306 с.
6. Лученко К. В. Православный Интернет. Справочник-путеводитель / К. В. Лученко. – М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, "Арефа", 2007. – 184 с.
7. Мумриков О. Святоотеческий принцип трезвения и присутствие христианина в интернет-пространстве [Электронный ресурс] / Олег Мумриков, священник. – 28. 10. 2013. – Режим доступа: <http://www.bogoslov.ru/text/3584719.html>.
8. Патриарх Кирилл призвал монахов отказаться от интернета [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://zn.ua/WORLD/patriarh-kirill-prizval-monahov-otkazatsya-ot-interneta-123709_.html.
9. Сержантов П. Б. Исихастская антропология о временном и вечном. / П. Б. Сержантов. – М.: Ин-т философии Рос. акад. наук, Центр библейско-патрологических исследований отдела по делам молодежи РПЦ, Православный паломник, 2010. – 320 с.
10. Смолина О.О. Специфіка новаторства в православній монастирській культурі / О.О.Смолина // *Культура України: зб. наук праць / За заг. ред. В.М.Шейка. – Вип. 32. – Х.: ХДАК, 2010. – С.161-169.*
11. Смолина О.О. Специфика "монастырского" и "монашеского" в православной христианской культуре / О.О.Смолина // *Культура и цивилизация. – Ногинск (Московская обл.), изд-во "АНАЛИТИКА РОДИС", 2011. – № 1. – С. 37-50.*
12. Соловьев Д. Медиааскетизм или Надо ли удалять фейсбук на Великий пост [Электронный ресурс] / Д. Соловьев. – 15. 06. 2012. – Режим доступа: <http://os.colta.ru/media/net/details/37799/page1>.
13. Україна релігійна: Колективна монографія. Книга перша: Стан релігійного життя України. / Гол. ред. А. Колодний – К.: Українська Асоціація релігієзнавців, Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАНУ, 2008. – 440 с.
14. Хоружий С. С. Очерки синергической антропологии / С. С. Хоружий. – М.: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2005. – 408 с.
15. Шафажинская Н. Е. Русское монашество как историко-культурное явление: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора культурологии: спец. 24. 00. 01 "теория и история культуры" / Наталья Евгеньевна Шафажинская. – М., 2010. – 39 с.
16. Шмеман А., прот. Собрание статей, 1947-1983 / протоиерей Александр Шмеман; [сост. Е. Ю. Дорман; предисл. А. И. Кырлежева]. – 2-е изд. – М.: Русский путь, 2011. – 896 с.
17. Wynot J. J. Keeping the faith: Russian orthodox monasticism in the Soviet Union, 1917 – 1939. / Jennifer Jean Wynot. – Texas: College Station, A & M University Press, 2004. – 236 с.

References

1. Averintsev S. S. Poriadok kosmosa i poriadok istorii v mirovozzrenii rannego srednevekov'ia (Obshchie zamechaniia) / S. S. Averintsev // *Antichnost' i Vizantiia* / Red. L. A. Freiberg. – М.: Nauka, 1975. – S. 266-285.
2. Adrian (Pashin). Komp'iuternye tekhnologii i dukhovnaia zhizn'. [Elektronnyi resurs] / Adrian (Pashin), igumen. – 01.12.2011. – Rezhim dostupa: <http://www.bogoslov.ru/text/2280956.html>.
3. Kirichenko O. V. Zhenskoe pravoslavnoe podvizhnichestvo v Rossii (XIX seredina KhKh v.): avtoref. diss. na soiskanie uch. stepeni d. istoricheskikh nauk: spets. 07. 00. 07 "etnografiia, etnologiia, antropologiia" / Oleg Viktorovich Kirichenko – М., 2011. – 38 s.
4. Klymov V. V. Ukrainski pravoslavni monastyri ta chernetstvo: Pozytsiia v natsionalnii istorii: [monohrafiia] / V. V. Klymov. – К.: Instytut filosofii NAN Ukrainy, 2008. – 883 s.
5. Krylov A. N. Religioznaia identichnost'. Individual'noe i kollektivnoe samosoznanie v postindustrial'nom prostranstve / A. N. Krylov. – М.: Ikar, 2012. – 306 s.
6. Luchenko K. V. Pravoslavnyi Internet. Spravochnik-putevoditel' / K. V. Luchenko. – М.: Izdatel'skii Sovet Russkoi Pravoslavnoi Tserkvi, "Arefa", 2007. – 184 s.
7. Mumrikov O. Sviatootcheskii printsip trezvenii i prisutstvie khristianina v internet-prostranstve [Elektronnyi resurs] / Oleg Mumrikov, sviashchennik. – 28. 10. 2013. – Rezhim dostupa: <http://www.bogoslov.ru/text/3584719.html>.
8. Patriarkh Kirill prizval monakhov otkazat'sia ot interneta [Elektronnyi resurs] – Rezhim dostupa: http://zn.ua/WORLD/patriarh-kirill-prizval-monahov-otkazatsya-ot-interneta-123709_.html.

9. Serzhantov P. B. Isikhastskaia antropologiya o vremennom i vechnom. / P. B. Serzhantov. – M.: In-t filosofii Ros. akad. nauk, Tsentr bibleisko-patologicheskikh issledovaniy otdela po delam molodezhi RPTs, Pravoslavnyi palomnik, 2010. – 320 s.
10. Smolina O.O. Spetsifika novatorstva v pravoslavniy monastirskii kul'turi / O.O.Smolina // Kul'tura Ukraïni: zb. nauk prats' / Za zag. red. V.M.Sheika. – Vip. 32. – Kh.: KhDAK, 2010. – S.161-169.
11. Smolina O.O. Spetsifika "monastyrskogo" i "monasheskogo" v pravoslavnoi khristianskoi kul'ture / O.O.Smolina // Kul'tura i tsivilizatsiia. – Noginsk (Moskovskaia obl.), izd-vo "ANALITIKA RODIS", 2011. – № 1. – S. 37-50.
12. Solov'ev D. Mediaasketizm ili Nado li udaliat' feisbuk na Velikii post [Elektronnyi resurs] / D. Solov'ev. – 15. 06. 2012. – Rezhim dostupa: <http://os.colta.ru/media/net/details/37799/page1>.
13. Ukraina relihiina: Kolektyvna monohrafiia. Knyha persha: Stan relihiinoho zhyttia Ukrainy. / Hol. red. A. Kolodnyi – K.: Ukrainska Asotsiatsiia relihiieznavsiv, Viddilennia relihiieznavstva Instytutu filosofii imeni H. S. Skovorody NANU, 2008. – 440 s.
14. Khoruzhii S. S. Ocherki sinergiinoi antropologii / S. S. Khoruzhii. – M.: Institut filosofii, teologii i istorii sv. Fomy, 2005. – 408 s.
15. Shafazhinskaia N. E. Russkoe monashestvo kak istoriko-kul'turnoe iavlenie: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni doktora kul'turologii: spets. 24. 00. 01 "teoriia i istoriia kul'tury" / Natal'ia Evgen'evna Shafazhinskaia. – M., 2010. – 39 s.
16. Shmeman A., prot. Sobranie statei, 1947-1983 / protoierei Aleksandr Shmeman; [sost. E. Iu. Dorman; predisl. A. I. Kyrlezheva]. – 2-e izd. – M.: Russkii put', 2011. – 896 s.
17. Wynot J. J. Keeping the faith: Russian orthodox monasticism in the Soviet Union, 1917 – 1939. / Jennifer Jean Wynot. – Texas: College Station, A & M University Press, 2004. – 236 s.

УДК 008(477)

Вовкун Святослав Васильович
здобувач кафедри культурології
Національної академії керівних
кадрів культури і мистецтв
e-mail: Sviat_Vovk@ukr.net

П.О.КУЛИШ ПРО КОЗАЦЬКО-СЕЛЯНСЬКІ ВІЙНИ КІНЦЯ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТОЛІТЬ

У статті розглянуто думки П. Кулиша з приводу питань, які стосуються боротьби у XVI-XVII ст. українського народу проти соціального і національного гніту, а також за збереження православного віросповідання, зокрема: про селянсько-козацькі повстання проти магнатсько-шляхетської Польщі кінця XVI – першої половини XVII ст., визвольну боротьбу українського народу під проводом Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка, гайдамацькі рухи тощо.

Ключові слова: селянсько-козацькі повстання, соціальний, національний та релігійний гніт, польсько-шляхетський режим, міжконфесійні стосунки, відродження руських традицій.

Вовкун Святослав Васильович, соискатель кафедры культурологии Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

П. А. Кулиш о казацко-крестьянских войнах конца XVI – первой половины XVII веков

В статье рассмотрены мнения П. Кулиша по поводу вопросов, касающихся борьбы в XVI-XVII вв. украинского народа против социального и национального гнета, а также за сохранность православного вероисповедания, в частности: о крестьянско-казацких восстаниях против магнатско-шляхетской Польши конца XVI – первой половины XVII в., освободительной борьбе украинского народа под предводительством Богдана Хмельницкого, Петра Дорошенко, гайдамацких движениях и т. п.

Ключевые слова: крестьянско-казацкие восстания, социальный, национальный и религиозный гнет, польско-шляхетский режим, межконфессиональные отношения, возрождение русских традиций.

Vovkun Svyatoslav, PhD-student, the cultural chair National academy of managerial staff of culture and arts

P. O. Kulish about the cossack-peasant wars at the end of the XVI – the beginning of the XVII centuries

In the article, the P. Kulish's thoughts about the fight in the XVI-XVII centuries of Ukrainian people against social and national oppression, and for the preservation of the Orthodox faith are considered. P. Kulish was fond of the events peasant and Cossack uprisings against the Polish magnate-gentry at the end of the XVI – first half of the XVII centuries and the liberation struggle of the Ukrainian people headed by Bohdan Khmelnytsky, Peter Doroshenko, Gajdamacks movements and etc.

Studying the history of Ukrainian people and its sharp turns, P. Kulish expressed his opinion about the fight of Ukrainian people against social and national, religious oppression in the sixteenth and seventeenth centuries. Analyzing P. Kulish's historical and literary works, we make the concludes that he was interested in the events of peasant and Cossack